

Slutlig policystudie

Kompetensutvecklingsvägar för resiliens i
tider efter Covid för kvinnliga
entreprenörer

Utllysning: KA220-ADU – Samarbetsprojekt
inom vuxenutbildning

Projektnummer:
2022-1-HU01-KA220-ADU-000089295

Slutlig policystudie

Författare:

Daniela Kuzmanović (Institut Mihaljo Pupin)
Sanja Popović-Pantić, Ph.D. (Institut Mihaljo Pupin)
Jovana Obradović (Institut Mihaljo Pupin)

Redaktör:

Sanja Popovic Pantic, Ph.D

2025

PROJEKTRESULTAT 4

Denna studie utvecklades inom ramen för projektet RE-FEM – 'Kompetensutvecklingsvägar för resiliens i tider efter Covid för kvinnliga entreprenörer'. RE-FEM är ett strategiskt projekt inom vuxenutbildning som medfinansieras av Europeiska unionens Erasmus+ program under registreringsnummer 2022-1-HU01-KA220-ADU-000089295. Huvudpartner: Institutet Mihaljo Pupin. Detta dokument har utarbetats inom RE-FEM:s arbetspaket 5 'Final Policy Study development' som koordineras av Institutet Mihaljo Pupin i nära samarbete med samtliga övriga partners.

Medverkande:

Maria Zlateva, Regional Agency for Entrepreneurship and Innovation (BU);

Ralitsa Zhekov, Regional Agency for Entrepreneurship and Innovation (BU);

Ann-Sofi Backgren, Brand-Sofi (FI);

Katalin Oborni, Ph.D, HÉTFA Research Institute (HU);

Cecília Farkas Kirov, SEED Foundation (HU);

Orsolya Gergely, Ph.D, SAPIENTIA Hungarian University of Transylvania (RO);

Veronika Blizman Servilova, Slovak Business Agency (SK);

Nieves García Pereira, Andalucía Emprende Fundación Pública Andaluza (ES).

Materialet som producerats inom RE-FEM-projektet är avsedda för utbildnings- och vetenskapligt bruk och får därför användas fritt för dessa ändamål, men deras innehåll får inte ändras eller vidareutvecklas utan skriftligt medgivande från partnererna. Ombearbetning av dokumentet med oförändrat innehåll är endast möjlig med tydlig angivelse av författare och källa till originalmaterialet.

Kontakt: <https://refem.eu/>, internationaloffice@hetfa.hu

Första upplagan, 2025

Föreslagen referens:

Daniela Kuzmanović, Sanja Popović-Pantić, Jovana Obradović (2025).

Slutlig policystudie. Studierapport framtagen inom projektet RE-FEM –

'Kompetensutvecklingsvägar för resiliens i tider efter Covid för kvinnliga entreprenörer'

Sammanfattning

RE-FEM (Kompetensutvecklingsvägar för resiliens i tider efter Covid för kvinnliga entreprenörer, GA nr 2022-1-HU01-KA220-ADU-000089295) genomförs mellan 2022 och 2025 inom ramen för Erasmus+-programmet.

I hela EU utgör kvinnor fortfarande cirka en tredjedel av alla entreprenörer; COVID-19-pandemin har ytterligare accentuerat befintliga utmaningar såsom finansiell sårbarhet, begränsad tillgång till nätverk och svårigheten att balansera affärsverksamhet med familjeansvar. Om dessa hinder inte åtgärdas genom riktade policys och praktiska stödinsatser riskerar de att ytterligare marginalisera kvinnliga entreprenörer.

Projektet involverade åtta projektpartners (PPs) från sju länder:

- Bulgarien: Regionala näringslivsbyrån för entreprenörskap och innovationer – Varna (RAPIV)
- Finland: mikroföretaget Brand-Sofi
- Ungern: Hétfa forskningsinstitut (HETFA – huvudpartner) och SEED-stiftelsen (SEED)
- Rumänien: Ungerska universitetet i Transylvanien, (SAPIENTIA)
- Serbien: Institutet Mihajlo Pupin (IMP)
- Slovakien: Slovakiska näringslivsbyrån (SBA)
- Spanien: Andalucía Emprende, en offentlig organisation i Andalusien (AEFPA)

Den slutliga policystudien utgör det slutgiltiga resultatet av RE-FEM-projektet, som sammanställer evidensbaserad data (desk research, över 600 enkätsvar, djupintervjuer), erfarenheter från pilotutbildningar- och workshoppar för kvinnliga entreprenörer samt World Café-evenemang för att skapa en jämförande översikt av kvinnors entreprenörskap i partnerländerna, identifiera god praxis samt formulera evidensbaserade och överförbara policysrekommendationer. Åtta projektpartners samlar in all denna data från sju länder.

Intressentengagemang

Den slutliga policystudien visar att kvinnliga entreprenörer i hela Europa är resilienta, resursstarka och redo att utveckla sina företag när lämpligt stöd finns tillgängligt. Genom att anpassa policys, program och resurser till deras faktiska behov kan beslutsfattare, utbildare och intressenter bidra till att skapa en möjliggörande miljö där kvinnorledda företag inte bara överlever kriser utan också blomstrar och bidrar fullt ut till en inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt.

Huvudsakliga resultat från den slutliga policystudien

Resultaten visar att kvinnliga entreprenörer är välutbildade, högt motiverade och ofta drivs av strävan efter självständighet, flexibilitet och ekonomisk trygghet. De är dock fortsatt koncentrerade till tjänstesektorer med begränsade tillväxtmöjligheter och möter systematiska hinder vad gäller tillgång till finansiering, att skala upp sina verksamheter samt att avancera till ledarskapspositioner. Digitalisering framträdde både som en utmaning och en möjlighet: trots att många kvinnliga entreprenörer halkar efter i att använda avancerade verktyg visade goda exempel från projektet att skräddarsydd utbildning och mentorskap effektivt kan överbrygga denna klyfta. Regionala skillnader, särskilt mellan urbana och rurala områden, försvårar ytterligare förhållandet och understryker vikten av kontextanpassade lösningar.

Policyn och programkartläggningen bekräftade att nationella och EU-institutioner i ökande grad erkänner vikten av att stödja kvinnliga entreprenörer. Aktiva initiativ omfattar finansiella stödprogram, mentorskapsnätverk och kompetensutvecklingsprogram, varav många har visat sig framgångsrika för att bygga resiliens under kriser. Dock kvarstår brister – särskilt vad gäller att säkerställa långsiktig tillgång till finansiering, integrering av genuskänslig policyutformning samt att utöka stödet till underrepresenterade grupper såsom kvinnor i rurala områden.

Den slutliga policystudien presenterar en serie evidensbaserade politiska rekommendationer. På nationell nivå innefattar dessa att förbättra tillgången till finansiering, främja digitala och gröna omställningar, erbjuda ekonomiskt tillgänglig barnomsorg och familjevänliga åtgärder samt stärka utbildnings- och mentorsmöjligheter. På EU-nivå rekommenderar studien en närmare samordning av stödåtgärder, transnationellt nätverkande samt en starkare integration av genusperspektiv i finansieringsprogrammen.

Översikt över nuläget i partnerländerna (jämförande översikt)

Jämförande översikt över tillståndet för kvinnliga entreprenörer i samtliga sju partnerländer. Den belyser nationella trender, motivationsfaktorer och hinder, samt utbildningsnivåer, anpassning till digitalisering, tillgång till resurser och utmaningar såsom balans mellan arbete och privatliv samt strukturella hinder. (Tabell 1)

TABELL 1 NULÄGE I PARTNERLÄNDERNA (JÄMFÖRANDE ÖVERSIKT)

Land	Deltagande (%)	Motivationsfaktorer	Hinder	Teknisk anpassning (Digitalisering)
Bulgarien	41 % kvinnor i ledande befattningar, 31 % VD:ar	Självständighet, flexibilitet	Underrepresentation inom ledarskap, sektorkoncentration	Måttlig
Finland	Cirka 33 % entreprenörer (20–21 % är arbetsgivare)	Balans mellan arbete och privatliv, autonomi	Kostnader för föräldraledighet, förtroendegap, rädsla för misslyckande	Hög (stark digital anpassning, 31–33 %)
Ungern	44 % av företagen leds av kvinnor	Självständighet, försörjningstrygghet	Förtroendegap, lågteknologiska sektorer	Måttlig
Rumänien	Majoritet mikroföretag (35 % kvinnor, mer än 90 % är mikroföretag)	Säkerhet, självständighet, flexibilitet	Låg företagsamhetsintention (6,5 %), digitala glapp och familjeansvar	Låg-måttlig (landsbygden halkar efter)
Serbien	31,2 % små och medelstora företag	Självständighet, innovation och högre intäkter	Finansiella begränsningar, att skala upp	Måttlig (stigande trend)
Slovakien	24,5 % av företagen drivs av kvinnor (nedåtgående trend)	Nödvändighetsdrivna företag, satsningar i senare skeden av livet	Strukturella hinder, familjeansvar	Måttlig
Spanien	Över 650 000 är kvinnliga entreprenörer	Möjlighetsdrivna, personlig utveckling	Begränsad tillgång till riskkapital, underrepresenterade inom tekniksektorn	Högt i urbana områden, lägre i landsbygdsdominerade Andalusien

(Källa: Författarens tolkning baserad på projektpartnerernas underlag)

Gemensamma nämnare i projektpartnerskapsländerna

- Kvinnor är koncentrerade till tjänstesektorerna (handel, utbildning, hälsa och personliga tjänster).
- Huvudsakliga motivationsfaktorer: självständighet, flexibilitet och ekonomisk trygghet.
- Kvinnor är mer utbildade än män men är underrepresenterade inom högteknologiska sektorer och ledarskapsroller.

- Balansen mellan arbete och privatliv förblir både en motivationsfaktor och en utmaning, ofta beroende av familjens stöd.
- Digitalisering är en växande möjlighet, men många kvinnor halkar efter på grund av begränsade resurser.
- Tillgång till finansiering och investeringar kvarstår som ett gemensamt strukturellt hinder i länderna.

Skillnader mellan projektpartnerskapsländerna

- Entreprenöriell mognad varierar: högre i Finland och Spanien, lägre i Slovakien och Rumänien.
- Politiskt stöd och representation i ledarskap skiljer sig åt: Rumänien är ledande vad gäller kvinnor i högsta ledningen, medan Slovakien visar en nedåtgående trend.
- Motivationsfaktorer: I Spanien är kvinnliga entreprenörer främst möjlighetsdrivna, medan de i Slovakien och Andalusien är mer nödvändighetsdrivna.
- Regionala skillnader är betydande: landsbygdsområden i Rumänien och Spanien hamnar efter vad gäller digitalisering och entreprenöriell intention.
- Självförtroende- och kompetensgap är tydliga i Finland och Ungern.
- Generationsaspekter påverkar även digitalt antagande, där äldre kvinnor i Slovakien visar starkare engagemang än män i samma ålder.

Sektor- och landsöversikter: viktiga policydokument, aktiva program och behov hos kvinnliga entreprenörer.

I samtliga partnerländer visade kvinnliga entreprenörer en anmärkningsvärt stor resiliens under och efter COVID-19-krisen. Pilotutbildningar och intervjuer bekräftade att kontinuerligt lärande, digitala verktyg och nätverkande med likasinnade är avgörande faktorer för resiliens. Dessutom visade World Café-diskussioner att kvinnor lägger stark vikt vid systemstöd – såsom barnomsorg, familjevänliga policys och förenklad tillgång till finansiering – som förutsättningar för hållbar tillväxt.

Trots skillnader i politiska ramverk, ekosystemens mognadsgrad och strategiska fokus, framträdde flera tvärgående teman. Gemensamma utmaningar inkluderar begränsad tillgång till finansiering, låg medvetenhet om stödprogram och behovet av förbättrad balans mellan arbete och privatliv. Samtidigt visade sig civilsamhällesorganisationer vara väsentliga aktörer i stödsystemet för entreprenörer, särskilt där formella institutionella strukturer saknades. Samtliga deltagande länder uppvisade framsteg i att erbjuda interaktiv, praktisknära utbildning och betonade vikten av emotionell resiliens, särskilt i samband med COVID-19-pandemin.

I partnerländerna stöder olika politiker och program kvinnliga entreprenörer, från finansiella system och initiativ för digital kompetens till mentorskapsnätverk och landsbygdsinkluderingsprogram. Medan Bulgarien och Ungern erbjuder starkt programbaserat stöd, utmärker sig Finland och Spanien genom mer välutvecklade entreprenöriella ekosystem. Rumänien och Serbien uppvisar framsteg i att stärka finansiella och politiska ramverk, medan Slovakien framhäver behovet av förtroendeskapande insatser och skräddarsytt stöd.

De flesta politiska och strategiska dokument som stödjer kvinnliga entreprenörer är äldre än RE-FEM-projektet. Nya dokument som publicerats under 2022–2025 kan inte direkt hänföras till projektet, eftersom deras framtagning kräver längre tidsramar (Tabell 2).

Partnerländerna hade redan före projektstarten etablerade, evidensbaserade policy- och strategidokument, inklusive strategier, handlingsplaner och andra dokument inom området kvinnors entreprenörskap. Totalt hade 23 policydokument antagits innan projektet startade, medan ytterligare 11 initierades under projektets genomförande.

De kartlagda dokumenten skapar en stabil policyplattform för kvinnliga entreprenörer. RE-FEM bidrar genom att stärka synlighet, dialog och samhällsengagemang, men kan inte tillskrivas initiativtagande till dessa policydokument. Utöver policy- och strategidokument var partnerländerna mycket aktiva i att utveckla och implementera program och projekt för att stödja kvinnors entreprenörskap.

Totalt kartlades 73 program och initiativ inom de sju deltagande partnerländerna, kategoriserade enligt följande:

- Lokala stödprogram och initiativ – 6 program/initiativ
- Institutionella program och initiativ på nationell nivå – 21 program/initiativ
- Civilsamhällsorganisationernas nationella program och initiativ – 14 program/initiativ
- Internationella program och initiativ – 12 program/initiativ
- Institutionella nationella program och initiativ som drivs av internationella organisationer – 7 program/initiativ

Projektpartnererna kartlade även flera program/initiativ som genomförs i flera projektpartnerskapsländer, vilka är:

- WE.Circular (Interreg Donau-regionen) – transnationellt/internationellt projekt, genomfört i: Bulgarien, Serbien, Slovakien
- Empowering Women in Agri-food (EWA) – internationellt program, genomfört i Bulgarien, Rumänien och Spanien
- Visa She's Next Grant Programme – internationellt, genomfört i Bulgarien och Slovakien

- EIT Supernovas Rocket Up – internationellt projekt, genomfört i Slovakien och Spanien
- UN Women's Finance Initiative (We-Fi) – internationellt initiativ, genomfört i Serbien (pilot), samt i övriga länder inkluderade i initiativet (globalt)
- CAPSULE (Erasmus+) – internationellt, genomfört i Rumänien (del av EU-nivåinitiativ, övriga länder ej specificerade)
- WomenINvestEU – Europeiska kommissionens initiativ (InvestEU-rådgivning) som bygger ett paneuropeiskt nätverk av genusmedvetna investerare för att öka finansieringen till kvinnligt ledda företag inom hela EU. Det genomförs på EU-nivå (nätverket omfattar alla EU:s medlemsstater och associerade länder) som en transnationell plattform för investerarsamarbete.
- ESIL – Next Gen of Angels – EU-finansierat (EIC/EISMEA) program (2024–2026) för att främja en yngre, könsdivers generation av affärsänglar i Europa. Programmet riktar sig till hela EU med fokus på sex "måttliga innovatör"-länder (Bulgarien, Kroatien, Tjeckien, Ungern, Polen, Rumänien) genom utbildning och nätverkande.
- HER FUND – Horisont Europa-projekt (2024–2026) som skapar ett paneuropeiskt nätverk av genusmedvetna investerare för att stödja kvinnligt ledda startups. Genomfört transnationellt av ett konsortium bestående av nio partner från sju länder (t.ex. Bulgarien, Slovakien, Frankrike etc.) främjar det kunskapsdelning och synergier mellan ekosystemaktörer för att påskynda kvinnliga entreprenörer.
- Women TechEU – det europeiska innovations-ekosystemprogrammet (Horisont Europa) som erbjuder coachning, mentorskap och bidrag på €75 000 till deep tech-startups ledda av kvinnor. Detta initiativ på EU-nivå (genomförd av ett externt konsortium) stödjer teknikföretag ledda av kvinnor inom EU och associerade länder (utlysningarna attraherar regelbundet ansökningar från över 40 europeiska länder).
- EPIC X – Horisont Europa-projekt (acceleration via Financial Support to Third Parties- finansiellt stöd till tredje part) för att stärka kvinnligt ledda deep tech-startups i Europa. Projektet tillhandahåller bidrag (totalt €1,2 miljoner) och stöd till 20 kvinnligt ledda deep tech-verksamheter från "måttliga" och "framväxande" innovationsländer. Programmet bedrivs transnationellt i 16 europeiska länder (t.ex. Bulgarien, Kroatien, Tjeckien, Estland, Grekland, Ungern, Italien, Lettland, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Rumänien, Slovakien, Slovenien, Spanien).
- EmpoWomen – Horisont Europa-programmet (2024–25) som bekämpar kvinnors underrepresentation inom deep tech. Det är ett tvåårigt EU-finansierat accelerationsprogram som väljer ut 25 kvinnligt ledda startups (särskilt från nya

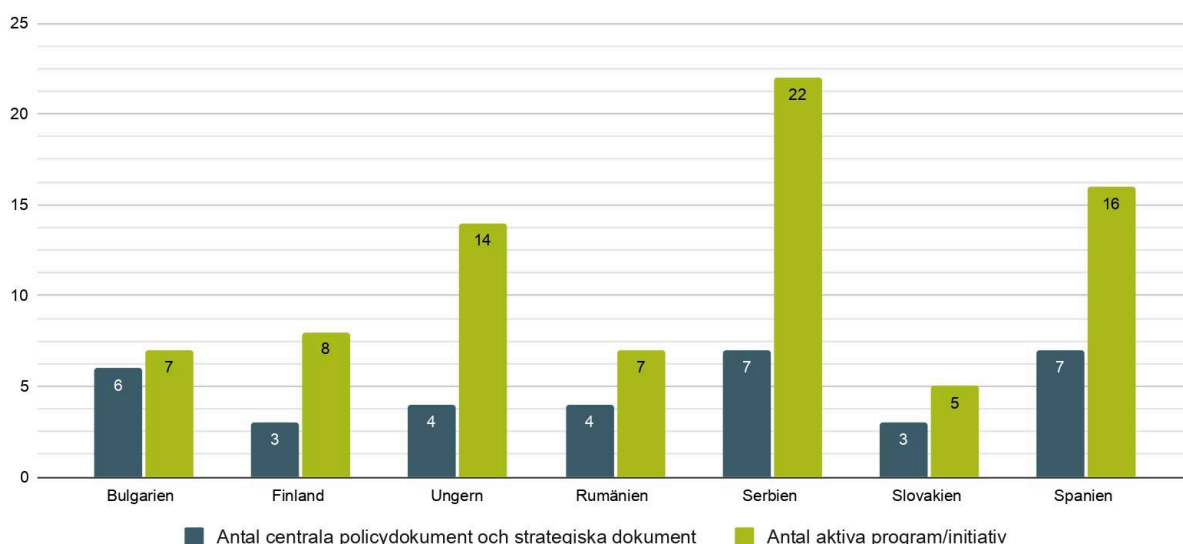
EU-länder) genom öppna utlysningar och erbjuder mentorskap samt kapitalfri finansiering (45 000 € per startup) för att främja jämställdhet inom innovation.

- GENDEX – Gender & Diversity Index – är ett EIC-finansierat projekt för att utveckla Europas första gender- och mångfaldsindex. Projektet kommer att sammanställa data om kön och mångfald inom innovationssystemet i samtliga EU-medlemsstater (inklusive Storbritannien) för att informera beslutsfattare och investerare. GENDEX genomförs på europeisk nivå (omfattar 27+1 länder) som en EU-omfattande forskningsinsats.
- Gender Gap in Investments – ett pilotprojekt från Europaparlamentet (genomfört av EISMEA) för att analysera investeringsskillnader för kvinnligt ledda företag och fonder. Projektet omfattar en omfattande studie och tio lokala evenemang (sep 2024–nov 2025) som hålls i olika europeiska länder. Projektet verkar på EU-nivå och samlar in synpunkter från intressenter i tio pilotländer för att identifiera och åtgärda könsskillnader i investeringar.
- WE-Rise – EU-finansierat (EISMEA/EIC) accelerationsprojekt som stärker underrepresenterade kvinnliga entreprenörer inom grön teknik, agriteknik och klimatteknik. Det genomförs transnationellt över hela Europa med fokus på framväxande innovationsländer. WE RISE väljer ut 20 kvinnligt ledda greentech-startups (genom öppna ansökningar) och tillhandahåller finansiering, nätverkande och gränsöverskridande stöd för att öka deras marknadsnärvaro.
- Women Leadership Programme – ett initiativ från European Innovation Council/EIT som erbjuder ledarskapsutbildning, mentorskap och nätverkande för kvinnor inom innovation. Detta EU-omfattande affärsaccelerationsprogram (del av EIC Business Acceleration Services) erbjuder en grupp av kvinnliga forskare och entreprenörer avancerade ledningskompetenser och möjligheter till nätverkande med förebilder för att stärka deras ledarskap inom deep tech-startups.
- Open Horizons – Horisont Europa-projekt (2024–26) som kopplar samman kvinnligt ledda deep tech- och digitala startups med stora företag. Det genomför acceleratorutlysningar inom hela EU: 39 kvinnligt ledda startups väljs ut (via tre öppna utlysningar) för ett "betalt pilot"-program. Varje utvalt företag erhåller ett förmånsbidrag (upp till 55 000 €) samt stöd för att utveckla pilotprojekt tillsammans med deltagande företag, vilket främjar samarbete mellan företag och startups samt möjligheter till att skala upp.
- EIT Food – Supernovas – En del av EIT Communitys Supernovas-program (tillsammans med EIT Manufacturing och Urban Mobility) för att stärka kvinnliga entreprenörer. Det är ett initiativ på europeisk nivå (2022–24) med syfte att öka kvinnors närvaro i innovationssystemet. Genom aktiviteter såsom acceleratoren

Rocket Up och nätverksevenemang stödjer programmet kvinnodrivna agrifood-startups vid inträde på nya marknader samt kvinnliga investerare som går in i ekosystemet.

- Enterprise Europe Network (EEN) – Ett EU-omfattande affärsstödsnätverk som erbjuder specialiserade tjänster för kvinnliga entreprenörer. Genom sin Women Entrepreneurship Group (WEG) tillhandahåller EEN vägledning, verktyg och internationellt nätverkande för kvinnodrivna små och medelstora företag. Detta transnationella initiativ förbinder kvinnliga entreprenörer över hela Europa med partners, innovationstjänster och EU-finansieringsmöjligheter.
- EIB (Europeiska investeringsbanken) – EU:s långsiktiga finansieringsinstitution, verksam på internationell och europeisk nivå. Det stöder EU:s politik, inklusive jämställdhet, genom att finansiera projekt och ge rådgivning om tillgång till finansiering. Till exempel samutvecklade EIB-gruppen InvestEU Gender Finance Lab, ett rådgivande program som lanserades 2025 för att hjälpa affärsbanker att förbättra utlåningen till kvinnligt ägda eller ledda små och medelstora företag i hela Europa.

En översikt över det totala antalet kartlagda viktiga policy och strategiska dokument samt aktiva program och initiativ presenteras i följande Figur 1.

FIGUR 1. POLITISKT OCH PROGRAMSTÖD FÖR KVINNLIGA ENTREPRENÖRER I RE-FEM-LÄNDERNA
(KÄLLA: FÖRFATTARNA, BASERAT PÅ PROJEKTPARTNERNAS DATA PRESENTERAD I DEN SLUTLIGA POLICYSTUDIEN)

Sammanfattningsvis, baserat på exempel på god praxis och avseende nuvarande institutionellt stöd, kan det konstateras att kvinnliga entreprenörer i samtliga länder uttrycker liknande behov och förväntningar.

Generella behov hos kvinnliga entreprenörer: tillgång till finansiering, nätverkande och kollegialt lärande, digitalisering, balans mellan arbete och privatliv samt utbildning och kontinuerligt lärande.

Generella förväntningar hos kvinnliga entreprenörer för affärstillväxt: ekonomisk tillväxt, marknadsexpansion, innovationskapacitet, hållbarhetsinriktning och långsiktigt stöd.

Likheter mellan länderna

- Policyer och program: Alla länder tillhandahåller någon form av företagsstöd, även om få har policyer som specifikt riktar sig till kvinnliga entreprenörer.
- Finansiering: Tillgång till finansiering (bidrag, lån, investeringar) förblir en betydande utmaning överallt.
- Digitalisering: Det finns ett gemensamt behov av digitala och STEM-kompetenser, inklusive AI och e-handel.
- Mentorskap och nätverk: Mentorskap och professionellt nätverkande erkänns som avgörande i samtliga länder.
- Balans mellan arbete och privatliv: Att kombinera företagande med privatliv är en återkommande utmaning, särskilt avseende barnomsorg och flexibla arbetsarrangemang.

Skillnader mellan länder

- Policypåverkan: Trots att inga nya nationella policydokument togs fram visade Ungern, Rumänien och Serbien stark potential för framtida reformer. Slovakien hade en befintlig genusstrategi.
- Digital integration: Spanien, Finland och Serbien var ledande när det gäller integration av AI i kvinnliga företag; Bulgarien och Rumänien befinner sig i ett tidigt utvecklingsskede.
- Geografisk målgrupp: Finland och Spanien fokuserade på kvinnor i landsbygdsområden, medan Serbien och Ungern prioriterade stöd till entreprenörskap i urbana miljöer.
- Tillgång till stöd: Ungern och Spanien har mer strukturerade finansiella program; Serbien, Rumänien och Bulgarien har svårigheter med synlighet och medvetenhet om befintliga stödåtgärder.
- Arbetslivsstöd: Slovakien och Finland har formella strategier för jämställdhet; andra förlitar sig på informellt samhällsstöd.

Policyriktlinjer

Policyriktlinjer, utarbetade av RE-FEM-partners från Bulgarien, Finland, Ungern, Rumänien, Serbien, Slovakien och Spanien, återspeglar både nationella särdrag och tvärgående teman identifierade genom intervjuer, World Café-diskussioner och analytiska insatser (WP2). Alla policyriktlinjer från projektdeltagande länder presenteras i tabell 15 i den slutliga policystudien. Den jämförande strukturen har ett dubbelt syfte:

- För det första möjliggör den identifiering av återkommande teman som överskrider nationella gränser, och
- För det andra ger den en ögonblicksbild av innovativa eller kontextspecifika lösningar som kan reproduceras eller anpassas i andra sammanhang.

Varje rad i den sammanfattande policyriktlinjen (tabell 16 i den slutliga policystudien) presenterar grupper av riktlinjer per projektdeltagande land under bredare tematiska kluster såsom tillgång till finansiering, kompetensutveckling, jämställdhet, inkludering på landsbygden och digitalisering. Dessa kompletteras av en andra kolumn som redovisar syftet eller den förväntade effekten av varje rekommendation, vare sig det gäller att undanröja strukturella hinder, öka tillgången till resurser eller bygga långsiktig resiliens för kvinnliga entreprenörer.

En jämförande analys av rekommendationerna understryker att trots kontextuella skillnader finns en växande insikt bland samarbetspartner att systemförändringar är nödvändiga för att hantera både strukturella och kulturella utmaningar som kvinnliga entreprenörer möter. Tematiskt kan de flesta rekommendationer grupperas i flera nyckelkluster, vilka inte bara återkommer över flera länder utan även indikerar var policysamordning och gemensamma insatser på regional eller EU-nivå kan ha störst genomslag.

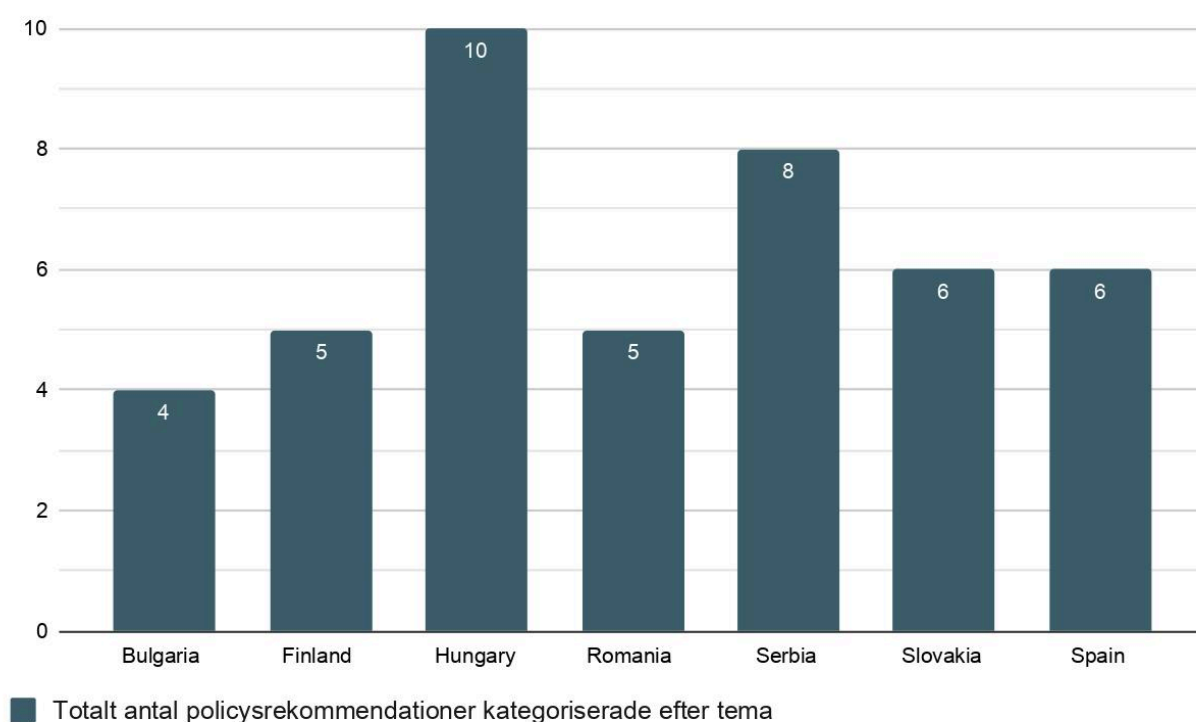
Tematiska slutsatser

Nationella kontexter och utgångspunkter varierar avsevärt. Finland och Spanien har mer etablerade entreprenöriella ekosystem, medan andra länder fortfarande konsoliderar stödsystem. Trots dessa skillnader pekar resultaten från RE-FEM-projektet på en stark samordning avseende både de utmaningar kvinnor står inför och de åtgärder som krävs för att möta dem.

I samtliga länder fortsätter strukturella problem att hämma kvinnors fulla deltagande i entreprenörskap. Dessa inkluderar begränsad tillgång till genderspecifika finansiella instrument, brist på anpassade utbildnings- och mentorskapstillfällen, otillräckliga sociala skyddsnät för egenföretagande kvinnor samt svag institutionell samordning. Kulturella

hinder, såsom seglivade stereotyper, bristande representation och undervärdering av kvinnors entreprenöriella potential, är också djupt rotade.

Figur 2 möjliggör en överskådlig förståelse av återkommande tematiska kluster, såsom tillgång till finansiering, kompetensutveckling, jämställdhet, landsbygdsinkludering och digitalisering. Genom att visualisera dessa rekommendationer blir det lättare att identifiera tendenser till samordning där flera länder möter liknande hinder eller delar strategiska prioriteringar, samt innovationsområden eller kontextsberoende lösningar som kan anpassas på andra håll.

FIGUR 2. TOTALT ANTAL TEMATISKT KATEGORISERADE POLICYREKOMMENDATIONER FRÅN WORLD CAFÉ-EVENEMANG (Källa: Författarna, baserat på projektpartnerernas data presenterad i den slutliga policystudien)

Sammanfattningsvis understryker den jämförande visualiseringen att det, trots skiftande nationella kontexter, råder bred samsyn bland partnerna om behovet av systemförändringar för att hantera både strukturella och kulturella utmaningar som påverkar kvinnliga entreprenörer. Diagrammet framhäver inte bara återkommande policyteman utan indikerar även möjligheter till samordning och gemensamma insatser på regional eller EU-nivå, där samarbetsinriktade angreppssätt kan generera störst effekt.

RE-FEM-projektet identifierade även betydande områden av resiliens, innovation och möjligheter. Intressenter i flera länder framhöll framväxande god praxis, pilotinitiativ och en ökad politisk vilja att förbättra stödmiljöerna för kvinnliga entreprenörer.

Den gemensamma analysen identifierar centrala tematiska områden av gemensam relevans, vilka presenteras i avsnittet 'Slutsatser per tematisk område'. Tillsammans utgör dessa resultat handlingsbara insikter och en solid grund för samordnade politiska insatser på både nationell och EU-nivå.

Politiskt åtgärdsöversikt

Denna åtgärdsöversikt utviner huvudresultaten i de tematiska rekommendationerna i den slutliga policystudien till en koncis uppsättning prioriterade åtgärder för beslutsfattare, programansvariga och finansiärer. Den baseras på den jämförande syntesen i del III av den slutliga studien och kompletterar den fullständiga rekommendationslistan presenterad i tabell 14 (Slutsatser och rekommendationer).

- 1. Tillgång till finansiering** – Begränsad tillgång till finansiering kvarstår som ett betydande hinder för kvinnliga entreprenörer till följd av riskundvikande bankverksamhet, brist på säkerheter och komplicerade procedurer. Länder som Bulgarien, Rumänien och Serbien ställs inför brister inom mikrofinansiering och offentliga bidrag; Ungern och Slovakien behöver alternativa finansieringsmodeller (t.ex. crowdfunding, affärsänglar). Förenklade processer, varierade finansieringstyper och genusspecifika program behövs omgående.
- 2. Digitalisering och teknologisk inkludering**– Digitala färdigheter och infrastruktur är avgörande, men många kvinnor, särskilt i landsbygds- eller utsatta områden, saknar tillgång och självförtroende. Medan Finland och Spanien visar framsteg behöver andra länder inkluderande digital utbildning, användarcentrerade plattformar och AI-drivna verktyg anpassade för kvinnliga entreprenörer.
- 3. Entreprenörskapets utbildning, träning och mentorskap**– Kortvarig, generell utbildning är otillräcklig. Länder efterfrågar långsiktiga, flexibla format integrerade i nationella utbildnings- och livslånga lärandesystem. Synliga mentorer, kollegialt lärande, berättande/storytelling och lokala ambassadörsprogram kan inspirera och göra kvinnligt entreprenörskap accepterat.
- 4. Balans mellan arbete och privatliv samt omsorgssystem**– Otillräcklig barnomsorg, oflexibla scheman och svagt socialt skydd driver kvinnor mot informellt eller deltidsarbete, vilket begränsar företagsutveckling. En starkare integration av entreprenörskapspolitik med omsorgssystem är avgörande.
- 5. Synlighet, representation och könsstereotyper**– Ihållande stereotyper begränsar kvinnliga entreprenörer inom ledarskap och tillväxtsektorer. Kampanjer och

ledarskapsutvecklingsprogram, som i Ungern och Spanien, är nödvändiga för att öka synligheten och främja kulturförändring.

- 6. Inkluderande policyskapande och institutionell samordning**– Policys är ofta fragmenterade och bristfälligt samordnade. Tvärministeriella grupper, förbättrad styrning, samskapande med kvinnliga entreprenörer samt könsrelaterade konsekvensanalyser krävs. Stimulansåtgärder inom offentlig upphandling kan ytterligare stärka kvinnors ledda företag.
- 7. Inkludering av kvinnor på landsbygden**– Kvinnliga entreprenörer på landsbygden möter isolering, digitala klyftor, traditionella könsroller och låg synlighet. Kontextanpassad uppsökande verksamhet, mobila tjänster, samhällsnav och ekonomiska stimulansåtgärder är avgörande, i linje med EU:s mål för sammanhållning och landsbygdsutveckling.
- 8. Datatillgänglighet, uppföljning och utvärdering**– Brist på konsekvent könsuppdelad data försvårar effektiv policyutveckling och utvärdering av effekter. Stärkning av datainsamling, uppföljning och könsrelaterade konsekvensanalyser är en övergripande prioritet.

RE-FEM-projektet visar att fragmenterade eller universella tillvägagångssätt inte kan hantera komplexiteten i de hinder som kvinnliga entreprenörer möter på ett tillfredsställande sätt. I stället efterlyser projektet:

- Systematiska tillvägagångssätt som samordnar utbildnings-, finansierings-, genus- och innovationspolitik,
- Intersektionella policys som erkänner de specifika behoven hos kvinnor i äldre åldersgrupper, migranter, romska kvinnor, vårdare, personer bosatta i landsbygdsområden samt andra särskilt utsatta kategorier av kvinnor,
- Samarbetsstyrning som involverar kvinnliga entreprenörer och stödorganisationer i varje steg av policyskapandet,
- Och tydliga, mätbara åtaganden för att främja jämlikhet och inkludering inom hela det entreprenöriella ekosystemet.

Dessa slutsatser utgör grunden för de policysrekommendationer som följer. Rekommendationerna är tematiskt organiserade och sammanställer både gemensamma och kontextberoende förslag utvecklade av de nationella parterna. Tillsammans utgör dessa rekommendationer en vägkarta för samordnade och inkluderande policyåtgärder på både nationell och EU-nivå, som stöder systemförändringar i Europas entreprenöriella ekosystem.

De policysrekommendationer som presenteras i DEL III av den slutliga policystudien är resultatet av en omfattande och deltagande process som genomförts av sju RE-FEM

projektpartnerskapsländer. Dessa rekommendationer utvecklades genom två centrala metodologiska angreppssätt: nationella intervjuer med experter och intressenter genomförda inom WP2, samt deltagarbaserade World Café-evenemang inom WP5 som möjliggjorde inkluderande dialog och samskapande av idéer med kvinnliga entreprenörer, stödorganisationer och beslutsfattare.

Varje land identifierade prioriterade områden för att stärka ekosystemet för kvinnliga entreprenörer baserat på dess specifika kontext. Samtidigt visar många rekommendationer en stark samstämmighet inom partnerskapet, vilket understryker gemensamma utmaningar och systematiska behov som överskrider nationella gränser.

Slutsatserna i den slutliga policystudien utgör en sammanställd sammanfattning av nationella policysrekommendationer, indelade i de centrala tematiska områdena. Den speglar nyckelinsikter insamlade genom intressentdialoger, World Café-diskussioner och analytiska bidrag från WP2, och belyser både landspecifika prioriteringar och återkommande tvärgående teman.

Avslutande kommentarer

RE-FEM-projektet visar en stark samordning beträffande de hinder som kvinnliga entreprenörer möter i olika nationella kontexter, samtidigt som det framhäver många lovande lokala metoder och interventioner. Medan utgångspunkterna skiljer sig åt visar evidensen att kvinnliga entreprenörer besitter resiliens, innovationsförmåga och beredskap att expandera när de erbjuds riktat finansiellt, digitalt och vårdstöd, förankrat i samordnade politiska ramverk. Att adressera strukturella och kulturella utmaningar genom intersektionella, samordnade samt välövervakade och rekommenderade policys kommer att möjliggöra för kvinnligt ledda företag att överleva kriser, växa till verksamheter med högre värdeskapande och bidra väsentligt till inkluderande och hållbar ekonomisk utveckling i hela Europa.

Genom att omsätta evidensbaserade insikter i konkreta politiska åtgärder erbjuder RE-FEM slutliga policystudie en vägkarta för nationella och europeiska beslutsfattare att bygga mer inkluderande, resilienta och innovativa entreprenöriella ekosystem för kvinnor i hela Europa.

Webbplats:

www.refem.eu

E-post:

hetfa_re-fem@hetfa.eu

Facebook:

www.facebook.com/REFEM0

LinkedIn:

www.linkedin.com/RE-FEM

**Co-funded by
the European Union**

Finansieras av Europeiska unionen. Åsikter och uppfattningar som framförs är dock enbart författarens/författarnas och speglar inte nödvändigtvis Europeiska unionens eller Europeiska utbildnings- och kulturverkets (EACEA) ståndpunkter. Varken Europeiska unionen eller EACEA kan hållas ansvariga för dessa.